

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/43711>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

Pronominale meervoudsvorming in de Nederlandse dialecten

Roeland VAN HOUT

Katholieke Universiteit Nijmegen

1. Inleiding

In de vroegste variëteiten van het Nederlands waren er uiteraard persoonlijke voornaamwoorden, en wel in een systematiek die vergelijkbaar is met het hedendaagse Nederlands. Niettemin hebben er in de loop van de tijd heel wat veranderingen plaatsgevonden, zeker ook in de pronominale vormen van de tweede persoon. Eén van de nieuwere vormen is *jullie*, die ontstaan is uit de vorm *jij*, die op zijn beurt al weer relatief nieuw is in vergelijking met de oudere vorm *gij*. Zowel *gij* als *jij* omvatte, op een zeker moment, het enkelvoud en het meervoud van de tweede persoon. De verdere gang van zaken lijkt voor de hand te liggen. Om het meervoud van het enkelvoud te onderscheiden is een meervoudsnomen aan het pronomen toegevoegd: *jij lui/lieden*. In het Amerikaans Engels zien we heden ten dage een identiek procédé *gij lui/lieden* aan het werk, nl. in de combinatie *you guys*. In het Nederlands werd het meervoudsnomen deel van het pronomen en dat heeft, na bijbehorende incorporatie- en reductieprocessen, geleid tot de hedendaagse meervoudsvorm van het Nederlands voor de tweede persoon *jullie*. Dat de vorm niettemin opmerkelijk is, blijkt uit een snelle rondgang in talen direct verwant aan het Nederlands. Nergens anders heeft een dergelijke incorporatie van een meervoudsnomen zo definitief plaatsgevonden. De vraag lijkt voor de hand te liggen hoe opmerkelijk het Nederlandse meervouds-procédé is in taaltypologisch opzicht. Maar er is meer.

In de taalhistorie van het Nederlands is het procédé ook actief geweest in de andere pronominale meervoudsvormen, zoals het Woordenboek van de Nederlandse Taal (= WNT) laat zien, met de vormen *wijlieden* en *zijlieden*. Hoe zit het naast de diachrone ontwikkelingen met de dialectgeografische variatiepatronen? De Nederlandse dialecten zijn een goede graadmeter, op microniveau, voor de ontwikkelingen die variëteiten van het Nederlands kunnen ondergaan. En dat maakt wellicht een vergelijking van het Nederlands op het taaltypologische macroniveau des te interessanter. In deze bijdrage zal ingegaan worden op patronen van pronominale meervoudsvorming die in de Nederlandse dialecten aanwezig zijn. Helaas zal hoofdzakelijk ingegaan worden op de dialectpatronen in Nederland. Dat is een gevolg van de data die beschikbaar waren, in de Pronomina-Atlas van Nederland die onlangs in de Nijmeegse archieven tevoorschijn kwam.

Waarom is de meervoudsvorming van pronomina in taaltypologisch perspectief zo interessant? Het meervoud van de persoonlijke voornaamwoorden blijkt een apart probleem te vormen, omdat het begrip 'meervoud' een ander lijkt te moeten zijn dan bij de nomina en dat geldt in het bijzonder voor de eerste persoon. LYONS (1968:277) heeft dat als volgt omschreven:

“The pronoun *we* is to be interpreted as ‘I, in addition to one or more other persons’; and the other persons may or may not include the hearer. In other words, *we* is not ‘the plural of *I*’; rather it includes a reference to ‘I’ and is plural.”

Is er een apart taalkundig meervoudsbegrip nodig vanwege de pronomina? In zijn taaltypologisch onderzoek naar ‘number’ wijst CORBETT (2000) op het begrip van associatief meervoud dat van het reguliere meervoud onderscheiden zou moeten worden. Ook CYSOUW (2001) bespreekt dit begrip, maar hij geeft er de voorkeur aan om voor de meervoudspronomen te spreken van ‘group marking’. Hebben de Nederlandse pronomina enig taalkundig belang bij een dergelijk onderscheid of leveren ze er enige ondersteuning voor? Ook op deze vraag zal in deze bijdrage worden ingegaan, vooral met het oog op de sterke regelmatigheidspatronen die zich in de dialecten blijken voor te doen.

2. Pronominaal meervoud in het Nederlands.

Het WNT geeft uitgebreid informatie over meerledige meervoudspronomen. De informatie is vooral te vinden onder de ingangen *wijlieden*, *gijlieden* en *zijlieden*. Het aantal vormvarianten aangetroffen in de bronnen van het WNT blijkt groot te zijn, gezien de volgende informatie in het WNT:

WIJLIEDEN WIJLIE(N), WIJLUI(DEN), WULLIE en voorts tal van gewest. nevenvormen als WIJLE, WIELU enz., eert. ook WUILI(E), en op *-r* nog WULDER, WILDER, WIJDER, WIJLDER, WIJNDER, enz., eert. ook WUNDER
GIJLIEDEN daarnevens ook GIJLIEDEN of GIJLUI
ZIJLIEDEN ZIJLIE(N), ZIJLUI(DEN), ZIJLUDE(N), ZULLIE en voorts in gewest. nevenvormen als ZIJLE en in tal van gewest. nevenvormen op *-r* als ZULDER, ZILDER, ZIJLDER, ZIJNDER, ZUNDER enz.

Er is nogal wat variatie in vorm, zeker als ook nog de gewestelijke vormen erbij betrokken worden, maar of en hoe welke vormen bij elkaar horen wordt niet duidelijk. Wat opvalt is dat het meervoudsnomen *lieden* blijkbaar bij elk van de drie personen een meervoud kon vormen. De volgende verklaringen worden in het WNT gegeven:

WIJLIEDEN In verb. met *wij* diende *lieden* oorspr. als bijstelling om uitdrukkelijk het mv. aan te wijzen in gevallen waarin *wij* alleen daartoe niet voldoende werd geacht

GIJLIEDEN Koppeling van *Gij* en *Lieden*, om uitdrukkelijk het mv. aan te wijzen, in gevallen waarin *gij* alleen daartoe niet voldoende is

ZIJLIEDEN In verb. met *zij* diende *lieden* oorspr. als bijstelling om uitdrukkelijk een bep. groep van personen (of het mv.) aan te wijzen in gevallen waarin *zij* alleen daartoe niet voldoende werd geacht

De verklaring bij *gij* lijkt voor de hand te liggen. Het wordt mogelijk om enkelvoud van meervoud te onderscheiden. Bij *wij* ligt de gegeven verklaring weinig voor de hand. Bij *zij* lijkt op een identificerende, bijna deiktisch-demonstratieve functie gewezen te worden. Verder wordt verwezen naar de Franse vormen ‘vous autres’ en ‘nous autres’, hetgeen interessant is omdat een dergelijke vorm niet voor de derde persoon gesignaleerd wordt. Vergelijkbare vormen voor de eerste en tweede persoon meervoud komen voor in andere Romaanse talen, bijv. het Spaans en het Catalaans.

Interessant is verder ook hoe bij de verschillende vormen, inclusief de gewestelijke, de stappen zijn gelopen van een pronomens plus nomen (‘bijstelling’) naar een puur pronominale vorm. Vooral ook zou onderzocht moeten worden of er een accentverschuiving bij sommige vormen heeft plaatsgevonden, waarbij een meer nominale vorm het accent op het nomen heeft, terwijl een pronominale vorm met het pronomens als hoofd het accent draagt op het pronomens. VAN LOEY (1958) onderzocht de eerste voorkomens van de *lie*-vormen in het Nederlandse taalgebied, die hij omschrijft als uitbreiding van de pronomina. Hij trof vormen aan in alle meervouds-pronomina. Zijn bevindingen geven geografisch en diachroon een aanvullend beeld. Zijn conclusie luidt: “uitbreiding van de pronomina in plurali is een verschijnsel eigen aan het westmnl., reeds in de 13^e eeuw; vermoedelijk ligt de haard in West-Vlaanderen, waar het grootste aantal vormen is aangetroffen.”

Het verschijnsel van expliciete meervoudsvorming is dus oud, waar aan toegevoegd moet worden dat alleen de vorm van de tweede persoon meervoud uiteindelijk een meervoudsnomen heeft geïncorporeerd voor wat betreft het standaard-Nederlands. De gegevens over het Nederlands maken niet duidelijk of er nu een voorkeur bestond voor een soortgelijke ontwikkeling voor de eerste persoon of voor de derde persoon. Daarvoor zullen we andere bronnen moeten raadplegen.

3. Het taaltypologisch perspectief

CORBETT (2000) geeft een uitgebreid taaltypologisch overzicht over de wijze waarop ‘number’ in de talen gerealiseerd wordt. Een belangrijke plek waar het onderscheid naar enkelvoud en meervoud gemaakt kan worden is de categorie van de persoonlijke voornaamwoorden. De conclusie die CORBETT (2000:76) trekt is hel-

der. Over het algemeen zijn persoonlijke voornaamwoorden onregelmatig in hun vorm, met het Engels als tekenend voorbeeld, maar dat geldt in feite evenzeer voor het hedendaagse standaard-Nederlands. Maar er zijn uitzonderingen, zoals het Mandarijn Chinees, dat het meervoudssuffix *men* kent dat toegevoegd wordt aan de enkelvoudsvorm.

MORAVCSIK (1994; informatie via CORBETT 2000) stelt dat als slechts een van de persoonlijke voornaamwoorden een inflectioneel meervoud heeft dat dat een pronomina van de derde persoon moet zijn. De derde persoon kan dus een regelmatig meervoud hebben, terwijl de eerste en tweede persoon onregelmatig zijn. Kortom, de derde persoon is het meest ontvankelijk voor regelmatigheden, gerelateerd aan (delen van) nomina. Corbett spreekt over associatief meervoud in relatie tot de eerste en tweede persoon en hij verwijst naar MORAVCSIK (1994) die het volgende stelt: “*We and you-PLU* are semantically group plurals in that *we* normally means ‘I and some others’ (rather than ‘more than one speaker’) and the normal meaning of *you* is also ‘you and some others’ rather than ‘more than one listener’”. Voor alle duidelijkheid moet gemeld worden dat CORBETT (2000) geen twee soorten meervoud wenst te onderscheiden. Het associatieve meervoud behoort tot de normale meervoudsvorming en moet ook in dat licht geanalyseerd worden.

De ‘Animacy Hierarchy’ van CORBETT (2000) is van belang voor het onderwerp van dit artikel. Als er meervoudsvormen optreden dan zal dat allereerst in de pronomina zijn en wel achtereenvolgens van de eerste, naar de tweede, naar de derde persoon. Deze laatste volgorde kan gekarakteriseerd worden als de ‘Person Hierarchy’. Over het algemeen onderscheiden de pronomina van de derde persoon zich van die van de eerste en tweede.

Kunnen er voorspellingen uit de typologische kennis worden afgeleid? De meest voor de hand liggende voorspelling is dat er meervoudsvormen zijn voor de pronomina en dat ze onregelmatig zijn. Dat klopt voor het hedendaags standaard-Nederlands. Daar mag uit afgeleid worden dat ook in de Nederlandse dialecten de tendens te vinden zal zijn om de tweede persoon meervoud nadrukkelijk te markeren. Wat minder voor de hand ligt is dat er zich een algemener meervoudsprocédé zal aftekenen, een soort van grammaticalisatieproces waarbij nominale vormen in het pronomina worden geïncorporeerd. In de oudere lagen van het Nederlands hebben uitgebreide meervoudspronomina wel bestaan, maar waarschijnlijk alleen in niet-geïncorporeerde vorm. Hoe zit het met de Nederlands dialecten? Daar komen, zoals ook al in het WNT aangegeven, veelvuldig meervoudspronomina voor analoog aan de *jullie*-vorm. De vraag doet zich voor hoe dergelijke vormen zich hebben ontwikkeld. Wat is hun systematiek? De meest concrete vraag die zich voordoet is of het meervoudsprocédé van de meerledige pronomina zich nu, uitgaande van de tweede persoon, uitgebreid heeft naar de eerste persoon of naar de derde persoon.

Het kan natuurlijk zijn dat er geen voorkeursroute is, maar wat zouden gronden kunnen zijn om een route van voorkeur te voorspellen?

In de taaltypologische literatuur wordt vaak aangegeven dat de eerste en de tweede persoon samen opereren. Ze hebben een groepsmeervoud, ze zijn deiktisch van aard, en in andere talen vinden we voorbeelden van nominale incorporatie voor de aanduiding van groepscontrasten (zie hierboven voor de Romaanse talen). Op dit verschijnsel is ook voor de Nederlandse dialecten gewezen. Daar staat tegenover dat de *jullie*-vorm ontstaan is in een situatie waarin geen contrast enkelvoud-meervoud aanwezig was. Dat zou inhouden dat een analoge ontwikkeling voor de derde persoon mogelijk is als er in de derde persoon ook een sterker contrast tussen enkelvoud en meervoud aangebracht zou kunnen worden. En dat laatste is het geval, want de vorm *zij* kan zowel een enkelvoudsvorm als een meervoudsvorm zijn. Bovendien hebben pronomina van de derde persoon meervoud de neiging om te participeren in regelmatigheden in meervoudsprocédés. In dat opzicht is het interessant dat er in het hedendaags Nederlands restanten te vinden zijn van een productief meervoud met *lieden* en *lui* (vrouwlui, manlui, kooplui/kooplieden, timmerlieden, etc.). Dat leidt tot twee alternatieve routes:

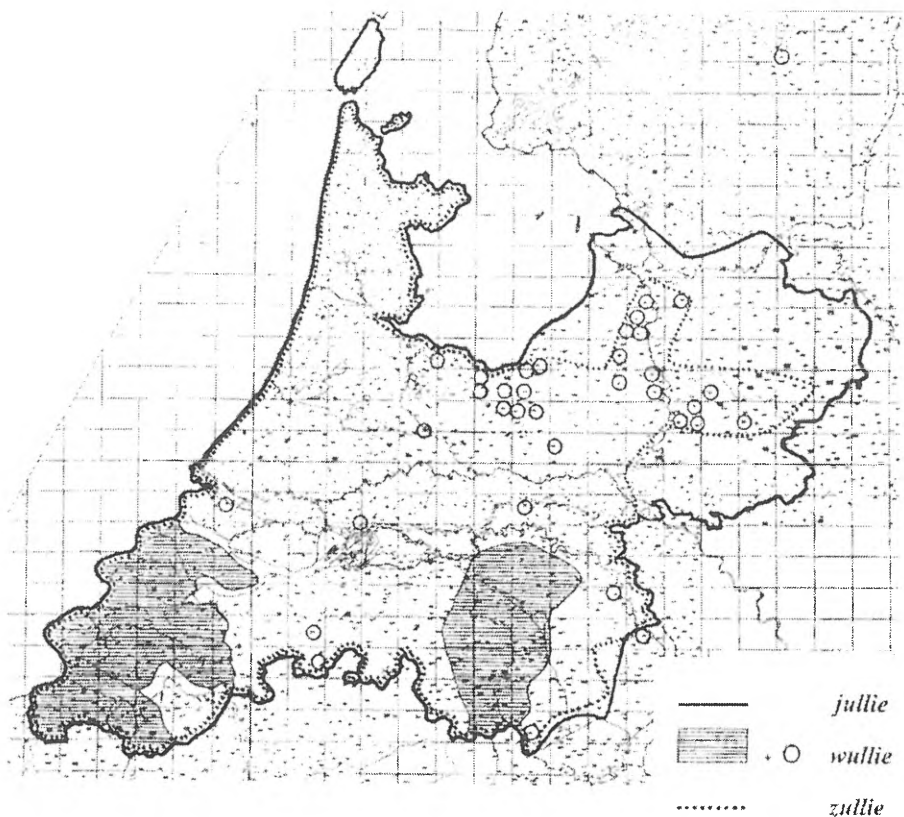
- (1) route via meervoudsindicator
2^e persoon → 2^e+3^e persoon → 1^e+2^e+3^e persoon
- (2) route via deiktisch groepscontrast
2^e persoon → 1^e+2^e persoon → 1^e+2^e+3^e persoon

De vormen in de dialecten kunnen uitsluitel geven, aangenomen dat bepaalde patronen niet dan wel uiterst zelden voorkomen. De meervoudsroute sluit de combinatie van eerste en tweede persoon uit. De groepscontrastroute sluit de combinatie van tweede en derde persoon uit. Verder is bij de meervoudsroute de analoge uitbreiding naar de eerste persoon als aannemelijk of verklaarbaar te kwalificeren. De groepscontrastroute levert in dat opzicht een probleem op, omdat in het contrast tussen eerste en tweede persoon een derde groep betrokken zou moeten worden (en dat is interessant voor een onderschedi in een inclusie en exclusief *wij*; zie paragraaf 5). Het is niet uitgesloten, maar er zijn typologisch geen voorbeelden voorhanden van een procédé dat zich vanuit de eerste plus tweede persoon uitbreidt naar de derde persoon.

4. De Nijmeegse pronominale dialectatlas

In 2002 kwam in de archieven van de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde een atlas tevoorschijn van pronomina in de Nederlandse dialecten. De kaarten zijn met de hand gemaakt, met zowel proefkaarten als definitieve kaarten, de laatste soms met prachtig ingekleurde vlakverdelingen. Er zijn 53 definitieve kaar-

ten, waarvan drie samenvattende kaarten (de overzichtskaarten, zo worden ze genoemd). Ze zijn van de hand van J. Peters en de titel luidt: Pronomina-Atlas van Nederland. Meerdere kaarten zijn gedateerd en ze dragen allen het jaartal 1944. Het werk moet onder het wakend oog van Van Ginneken tot stand zijn gekomen. Nader onderzoek maakt al snel duidelijk dat de kaarten zijn gebaseerd op de Amsterdamse Vragenlijst nr. 11, die in 1942 is uitgestuurd. De betreffende vragenlijst vraagt naar de pronomina, in meerdere contexten en in meerdere gebruiksmogelijkheden. De vragenlijst overdekt helaas alleen Nederland, maar de resultaten zijn desalniettemin uiterst boeiend. De eerste overzichtskaart van Peters gaat over de samengestelde vormen *jullie*, *wullie*, *zullie*. De kaart is hier als kaart 1 gereproduceerd, in zwart wit.



Kaart 1. Verspreiding meervoudsvormen op *-lie* in de Nederlandse dialecten volgens de kaart van de Pronomina-Atlas van Nederland van Peters.

Het is bekend dat meerder dialecten de *lie*-vorm hebben opgenomen in het hele meervoudsparadigma. Dat wordt vooral gemeld voor een aantal Zeeuwse dialecten (en dat loopt door in het aansluitende deel van Vlaanderen). Dezelfde uniformering van het meervoud blijkt zich voor te doen in een deel van oostelijk Noord-Brabant. De kaart laat beide gebieden duidelijk zien.

Maar er is nog een aantal andere opvallende resultaten. Het wijdst verbreid is de *jullie*-vorm; onder deze noemer vallen alle vormen met een *lie* meervoud, dus ook vormen als *gullie* en *julder*. De laatste vorm is afkomstig van de genitief vorm *lieder*. De *jullie*-vorm komt niet in Limburg voor, met uitzondering van Noord-Limburg. De noordoostelijke grens ligt net onder Drenthe. De vorm is dus zeer wijd verbreid. De verbreiding van de *jullie*-vorm valt op veel plaatsen precies samen met de verspreiding van de *zullie*-vorm en zijn varianten. De rand is wat rafeliger aan de Limburgse kant, terwijl er een duidelijk geografisch verschil is in Overijssel en vooral in Gelderland. Het patroon is evenwel duidelijk. De geografische distributie van de *zullie*-vorm is een strikte deelverzameling van de *jullie*-vorm. De relatie is een implicatie: *zullie* komt niet voor zonder *jullie*.

De *wullie*-vorm is de volgende in dit patroon. De geografische distributie is een deelverzameling van de *zullie*-vorm. Er zijn evenwel twee uitzonderingen (in de kop van Drenthe en in Noord-Limburg). Het geografische patroon tekent zich evenwel niet af in een aaneengesloten gebied. Naast Zeeland en een deel van Brabant zijn er verspreid voorkomende vormen, met een sterkere concentratie in delen van Gelderland. Ondanks de twee uitzonderingen, lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat de relatie tussen *zullie* en *wullie* implicatief is. Dat leidt tot de volgende algemene conclusie. Er bestaat een implicatieve relatie tussen de *lie*-vormen voor de pronomina van de drie personen meervoud: tweede persoon > derde persoon > eerste persoon. Die volgorde komt overeen met de meervoudsroute in de vorige paragraaf die geplaatst werd tegenover de groepsconstroute. Taaltypologisch bestaan weinig voorbeelden van de meervoudsroute. Vandaar dat het des te opvallender genoemd mag worden dat in veel dialecten de meervoudsvorming een uniform paradigma heeft gekregen.

Het zou interessant zijn de oorspronkelijke gegevens nog eens grondig na te gaan. Als we de kaarten van de drie meervoudspronomen afzonderlijk bekijken, dan ontstaat de indruk dat de overzichtskaart overgeneraliseert in termen van aaneengesloten gebieden. Dergelijke generaliserende interpretaties zijn niet vreemd aan de traditionele dialectologie, waar we tegenwoordig wat meer gewend zijn geraakt aan het omgaan met variatie. Om de resultaten van Peters te valideren is niet gekozen voor een verder uitdieping van de vragenlijstgegevens waarop hij zich baseerde, maar voor een onafhankelijk geografisch dialectonderzoek, nl. de Reeks Nederlandse Dialectatlassen.

5. Enkele aanvullende gegevens uit de Reeks Nederlandse Dialectatlassen

Hoe juist en precies is de kaart van Peters? Er is geen reden om de betrouwbaarheid ter discussie te stellen, maar een zo scherp afgetekende implicatieve relatie tussen de drie meervoudspronomena verdient een extra check. Is de relatie echt wel zo sterk en zo welhaast uitzonderingsloos? Om dat na te gaan is de Reeks Nederlandse Dialectatlassen geraadpleegd. Om de hoeveelheid werk te beperken is ervoor gekozen om de provincies Zeeland, Noord-Brabant en (Nederlands) Limburg na te gaan. Dat leverde al 316 plaatsen op. Bovendien omvat die keuze de twee grotere *wullie*-gebieden in Nederland. De gegevens die gebruikt zijn komen van RND-zin 135, waar het werkwoordsparadigma voor het werkwoord *doen* wordt afgevraagd, met de bijbehorende subjectspronomena. De resultaten worden weergegeven in Kaart 2. Naast de drie betrokken Nederlandse provincies worden op de kaart de Vlaamse provinciegrenzen aangegeven.



pronomina

· geen -lie vorm	(95)
○ jullie+zullie regelmatig	(83)
/ jullie	(71)
☆ wullie+jullie+zullie regelmatig	(42)
★ wullie+jullie+zullie onregelmatig	(11)
● jullie+zullie onregelmatig	(7)
✕ jullie	(4)
✦ wullie+jullie	(3)

Kaart 2. Meervoudsvormen op *lie* en hun verspreiding in de zuidelijke provincies van Nederland, gebaseerd op zin 135 van de Reeks Nederlandse Dialectatlassen.

In Kaart 2 worden acht symbolen onderscheiden. Het meest bescheiden symbool geeft aan dat geen van de meervoudsvormen van de subjectspronomen een *lie*-vorm kent. Het kerngebied is Limburg, waarbij het zuiden de *geer*-vorm kent en de Limburgse vormen boven Venlo de *gij*-vorm kennen, hetgeen voor de laatste vorm inhoudt dat op meerdere plaatsen enkelvoud en meervoud van de tweede persoon identiek zijn. Die samenvallende geldt eveneens voor het gebied ten oosten van Eindhoven en enkele plaatsen aan de westelijke kant van Midden-Brabant. Deze plaatsen behielden, historisch gezien, de oorspronkelijke vormen.

Verspreid over het hele gebied Brabantse en Zeeuwse gebied komen 71 plaatsen voor met alleen de *jullie*-vorm, een patroon zoals ook het standaard-Nederlands dat kent. De aanduidingen *wullie*-, *jullie*-, *zullie*-vorm moeten fonetisch en morfologisch ruim opgevat worden. Hiertoe worden alle vormen gerekend die teruggaan op een vorm van *lieden*, inclusief de genitiefvorm zoals bijv. in *wulder* of *wilder*. Ook de vocaal van de eerste lettergreep kan uiteenlopende vormen aannemen: *gellie*, *gillie*, *gallie*, etc.

De combinatie *jullie*+*zullie* komt 90 maal voor, waarvan 83 maal in fonetisch gezien identieke vormen, en 7 maal in fonetisch gezien niet-identieke vormen (de twee vormen hebben bijvoorbeeld niet dezelfde eerste vocaal; de vocaal van de *jullie*-vorm is vaker wat opener). De *jullie*+*zullie*-combinatie is met een cirkeltje aangegeven. Vastgesteld kan worden dat deze combinatie over heel Brabant en Zeeland verspreid is.

Hoe zit het met de combinatie van drie meervoudsvormen op *lie*? Die maximale combinatie komt in totaal 53 maal voor en is met een sterretje aangegeven, waarbij weer een onderscheid gemaakt is naar een fonetisch gezien regelmatig paradigma (42 maal) en een niet regelmatig patroon (11 maal). Hier tekenen zich de twee gebieden die we al van de kaart van Peters kenden, nl. Zeeland en een gebied in het oosten van Noord-Brabant. Beide gebieden zijn wel minder aaneengesloten dan wel minder homogeen dan men op grond van Kaart 1 zou verwachten, maar er is onmiskenbaar sprake van gebiedsvorming.

Tot slot zijn er enkele afwijkende gevallen. De vorm *zullie* komt vier maal als alleenstaande vorm voor, en wel in de Noordbrabantse plaatsen Drunen, Wagenberg, Loon op Zand en Kruisland. De combinatie *wullie*+*jullie* is weinig frequent. De drie Noordbrabantse plaatsen zijn Veghel, Zeelst en Veldhoven. Al met al lijkt er gezien de weinige uitzonderingen sprake van een duidelijk implicatief patroon met aan het hoofd *jullie*, gevolgd door *zullie* en *wullie*. Hoe zien de precieze getalsverhoudingen eruit?

In totaal zijn er 316 plaatsen onderzocht en wanneer we naar de vormen met en zonder *lie* kijken voor de verschillende personen, vinden we de getallen die weergegeven zijn in Tabel 1.

Tabel 1. Frequentie van voorkomen van *-lie-* en *+lie-*vormen in de drie personen meervoud.

	-lie	+lie	%
Eerste persoon	260	56	17.7
tweede persoon	99	217	68.7
derde persoon	169	147	46.5

Tabel 1 laat zien dat de *lie*-vorm het meest frequent is in de tweede persoon meervoud, nl. in 68.7% van de gevallen. De derde persoon op *lie* volgt op enige afstand (in 46.5%). Ver daarachter volgt de eerste persoonsvormen op *lie* met een percentage van 17.7%. Dit wijst op een implicatieve relatie, maar daarvoor moeten we kijken naar de kruistabellen van de vormen onderling. Om die vergelijking zuiver te houden dienen bij de kruistabellen waar de eerste persoon bij betrokken is de Zeeuwse *ons*-vormen buiten beschouwing gelaten te worden, omdat de gegevens op zich niet duidelijk maken op welk moment deze vorm gangbaar werd. Dat betekent dat waar de eerste persoon betrokken is in Tabel 2, er sprake is van 296 plaatsen.

Tabel 2. Kruistabellen naar *+lie-* en *-lie-*vormen voor de drie personen meervoud.

		tweede persoon	
		- <i>lie</i>	+ <i>lie</i>
eerste persoon	- <i>lie</i>	99	141
	+ <i>lie</i>	0	56
		derde persoon	
		- <i>lie</i>	+ <i>lie</i>
eerste persoon	- <i>lie</i>	163	77
	+ <i>lie</i>	3	43
		tweede persoon	
		- <i>lie</i>	+ <i>lie</i>
derde persoon	- <i>lie</i>	95	74
	+ <i>lie</i>	4	143

Het eerste deel van Tabel 2 levert een overduidelijk resultaat op. De kruising van de eerste en tweede persoon levert een strikt implicatief patroon op. *Wullie* komt nooit voor zonder *jullie*. Er zijn geen schendingen. Voor de combinatie van eerste en derde persoon zijn er drie schendingen, die op Kaart 2 ook apart zijn aangeduid als de categorie *wullie+jullie*, want dat houdt in dat de derde persoon geen *zullie*-vorm heeft. Kortom, de relatie is implicatief, maar er zijn schendingen. Hetzelfde kan

gezegd worden over de verhouding tussen de derde en de tweede persoon. Daar zijn vier schendingen aangetroffen, die op Kaart 2 staan aangegeven als de alleenstaande *zullie*-vorm. Kortom, de gegevens steunen de meervoudsroute en niet de groepsconstroute,

In Kaart 2 is een onderscheid gemaakt tussen regelmatige en onregelmatige vormen. Zoals al aangegeven wordt daarmee bedoeld op de fonetische overeenkomst tussen de vormen op *lie*. Gelijkvormigheid leidt tot het oordeel regelmatig, ongelijkvormigheid, zelfs op details, leidt tot het oordeel van onregelmatig. Op zich is er geen reden waarom de vormen zich zouden moeten schikken in een strikt regelmatigheidspatroon, behalve wanneer het ontstaan van een patroon, vorm krijgt. Er ontstaat dan een paradigmatisch effect dat de meervoudsvormen bindt. Een en dergelijk effect lijkt zich voor te doen, wellicht gevoed door de omstandigheid dat er al een paradigmatisch effect bestond, omdat de meervoudsvormen al een vergelijkbaar fonologisch procédé kenden in veel dialecten door hun gelijkenis in syllabe- en klinkerstructuur (bijv. *wij*, *gij*, *zij*). De regelmatige en onregelmatige vormen worden nog eens samengevat in Tabel 3.

Tabel 3. Regelmatige versus onregelmatige meervoudsvormen

	fonetisch regelmatig	Fonetisch onregelmatig	% onregelmatig
<i>jullie+zullie</i>	83	7	7.8%
<i>wullie+jullie+zullie</i>	42	11	20.8%

Tabel 3 laat zien dat het optreden van regelmatigheidspatronen een effect is waar rekening mee moet worden gehouden. Een zeer groot deel van de meervoudsvormen toont een sterke vormelijke overeenkomst, hetgeen erop wijst dat er een inhoudelijke binding is tussen de vormen. Het aandeel onregelmatige vormen is gering, nl. slechts 7.8%. Hetzelfde kan gezegd worden voor het triplet *wullie+jullie+zullie*. Het aandeel van onregelmatige reeksen neemt daar toe, maar dat kan eenvoudig een gevolg zijn van het groter aantal betrokken vormen. Om de kracht van het proces van gelijkshakeling van vormen te bestuderen, zou het aan te bevelen zijn het onderzoeksgebied uit te breiden, om aldus te kunnen vaststellen of dit effect overal optreedt. Het regelmatigheidseffect versterkt de interpretatie in termen van een meervoudsroute. Als er een enkel bindend element is dat de drie meervoudsvormen koppelt, ligt het optreden van een eenvormig procédé meer voor de hand.

In die gebiedsuitbreiding moet overigens het noorden niet vergeten worden. VAN GINNEKEN (1954:99) vermeldt unieke vormen voor Marken, voor alle drie de personen: *uimeko.r*, *jámeko.r*, *sámeko.r*. Alleen de eerste twee komen regelmatig voor, zo meldt hij, en dat is blijkbaar reden om het accent te leggen op groepsmarkering in de eerste en tweede persoon. De eerste persoon kan een inclusieve

betekenis hebben (inclusief de toegesproken persoon), zo meldt hij, waartegenover de een vorm als *wullie*, evenals het Franse *nous autres* en het Spaanse *nos otros* op een oud-Europese exclusivus berust die de toegesproken personen uitsloot. En hij vervolgt met een wel zeer opmerkelijke mededeling (VAN GINNEKEN 1954:99-100):

“En het is wel tekenend voor het geïsoleerde eiland Marken, dat hier de inclusivus als algemene pluralisvorm, zowel voor de verbogen als de onverbogen vorm bij de drie pronomina gegeneraliseerd is, terwijl bij de overige Nederlandse dialecten de exclusivus (*wullie*), *jullie*, *zullie*, *hullie* in algemeen gebruik kwam.”

Of het onderscheid tussen een inclusief en exclusief *wij* van belang is doet er blijkbaar niet toe voor wat de ontstaansgrond is van de meervoudsvormen. Van Ginneken zet in op de eerste en tweede persoon, zo is mijn interpretatie, op de groepsmarkering, terwijl de implicatieve relatie tussen de meervoudsvormen in de zuidelijke dialecten op de route van de meervoudsvorming wijzen.

6. Conclusies

De gegevens van de Nederlandse dialecten wijzen eenduidig op de route van de meervoudsvorming voor het ontstaan van de vele *lie*-vormen in de zuidelijke dialecten van Nederland. Verder dialectgeografisch onderzoek is geboden, vooral om aan het licht te brengen hoe sterk het implicatieve patroon staat in het gebied boven de grote rivieren en om meer inzicht te krijgen in de kracht waarmee een meervoudsparadigma in de pronomina kan ontstaan. Dan worden de gegevens over Vlaanderen nog belangrijker, gezien de uiterst interessante pronominale vormen die in Vlaanderen voorkomen, ook voor het meervoud (zoals de verdubbeling in *zezulder*).

Aan de oostkant van het Nederlandse taalgebied zijn aanvullende dialectgeografische gegevens beschikbaar, via de digitale Wenker Atlas die via internet beschikbaar is ('Digitaler Wenker-Atlas'; www.diwa.info). De oorspronkelijke kaarten zijn getekend tussen 1888 en 1923; de dialectdata werden verzameld tussen 1876 en 1887. Het verbazingwekkende is dat de meervoudsvorming op basis van een meervoudsnomen aan de staatsgrens stopt (verg. Kaart 1). De enige *lie(den)*-achtige vorm die ik heb kunnen vinden is een aantal *gellie*-vormen in een gebiedje rond Kranenburg, dat zo ongeveer ligt tussen Nijmegen en Kleef. Er is dus geen spoor van *lie(den)*-achtige meervoudsvorming te vinden in de gebieden boven de Waal. Het maakt het verschijnsel nog typerender voor het Nederlandse taalgebied.

Doet er zich heden ten dage wellicht een vergelijkbare ontwikkeling voor in het Engels van de Verenigde Staten? Hoe zit het met de verspreiding van *guys* als meervoud bij *you* in de Verenigde Staten? Een mooie kaart van de vormen voor de tweede persoon meervoud is op het internet te vinden. Het is een van de onderzochte

verschijnselen in de Dialect Survey (www.hcs.harvard.edu/~golder/dialect/index.html), een dialectenqu ete naar hedendaags Amerikaans. Kaart 50 vervat de antwoorden op de vraag: 'What word(s) do you use to address a group of two or more people?' Het meest frequente antwoord, gespreid over de hele VS, is *you guys* (42.53%). Verder komen allerlei vormen met een toevoegsel voor (*you all, yous(e), you lot, you 'uns, yins, y'all*). De enkelvoudsvorm *you* werd nog slecht in 24.82% van de gevallen opgegeven. Verspreidt het meervoudproc d  met *guys* zich naar andere pronominale meervoudsvormen? Een zoekactie op internet naar *we/us guys* and *they/them guys* laat zien dat deze vormen geregeld gebruikt worden in internetcommunicatie. Ook op dit punt zou aanvullend onderzoek licht kunnen worden op de rol van de eerste en die van de derde persoon in het ontstaan van een algemener pronominaal meervoudsprocédé.

De dialectdata in Nederland laten een sterk patroon zien, dat om twee redenen opvallend genoemd mag worden. Op de eerste plaats is de meervoudsvorming gelopen van de tweede persoon naar de derde persoon, hetgeen inhoudt dat niet zozeer groepsmarkering de instigator is geweest van het ontstaan van een algemener meervoudsprocédé. De aanstichter is de tegenstelling enkelvoud – meervoud geweest, bij vormen die zowel enkelvoud als meervoud waren. Daarna kon het procédé zich doen gelden in de eerste persoon, als generalisatie voor het gehele meervouds-paradigma. Die generalisatie is semantisch gezien overbodig, want de vorm *wij* is onmiskenbaar een meervoud. Dat brengt ons bij het tweede opvallende punt en dat is dat er een meervoudsparadigma ontstaat met een bijna morfologisch karakter in de vorm van een suffix. Het Amerikaans Engels laat ons zien dat zich een algemener procédé kan aftekenen, waarbij er aldaar nog (lang) geen sprake is van incorporatie en 'grammaticalisering', om die term maar nog eens te gebruiken. De beschikbare gegevens laten zien dat het grammaticalisatieproces zich in het Nederlandse taalgebied zich de laatste eeuwen moet hebben ontwikkeld, relatief recent dus. Daar komt bij dat er taalkundig gezien niet direct een noodzaak is om het paradigma van de persoonlijke voornaamwoorden zo sterk te stroomlijnen. Er is taaltypologische gezien geen evidentie voorhanden dat een herkenbare beregeling van het meervouds-paradigma van de pronomina een procédé is dat productief is dan wel redelijk frequent voorkomt (cf. CORBETT 2000, CYSOUW 2001). Vastgesteld kan worden dat de Nederlandse dialecten zich opvallend hebben gedragen.

Literatuurverwijzingen

- CORBETT, G. (2000), *Number*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CYSOUW, M. (2001), *The paradigmatic structure of person marking*. PhD: University of Nijmegen.
- GINNEKEN, J. VAN (1954), *Drie Waterlandse dialecten. Deel 1: Grammatica, fonologie, klankleer*. Samson: Alphen aan den Rijn.
- LOEY, A. VAN (1958), Over pronomina van het type "wijlieden". In: *Album Edgard Blancquaert*, 319-322.
- LYONS, J. (1968), *Introduction to theoretical linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MORAVCSIK, E. (1994), *Group plural – associative plural or cohort plural?* Unpublished manuscript juni 1994 (boodschap aan Linguist List, beschikbaar via <http://linguistics.org/5/5-681.html>)
- PETERS, J (zonder jaar). *Pronomina-Atlas van Nederland*, manuscript. Archief Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde.
- Vragenlijsten Register (1960). *Bijdragen en Mededelingen van de Dialecten Commissie*. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij. Amsterdam.